

Bertha Zoltán

Magyarság, emberség, hitvallás

A bölcselő Wass Albertről

Balázs Ildikó, Wass Albert pályájának, életművének legkiválóbb ismerője, kutatója, értelmezője, 2004-ben megjelent Wass-bibliográfiáját és 2010-ben közreadott kitűnő monográfiáját (*Wass Albert erdélyi korszaka*) követően „*Látható az Isten*” – *Wass Albert hitvilága* (Bp., MyBook, 2018) most azokat a tanulmányait gyűjtötte kötetbe, amelyek elsősorban a nagy író vallásos beállítódásáról, rendíthetetlen hitvallásos szellemiségéről, örök emberi és isteni eszményeket óvó, humánus életfelfogásáról és spirituális látóköréről szólnak. A bravúros filológiai elemzéseket érzékeny, mély értelmű, egyszermind rendkívül tág horizontú gondolatmenetekkel, fejtegetésekkel szintetizálja, s így a fontos irodalom- és eszmetörténeti felfedezéseket elmélyülten intuitív műinterpretációkkal és világnézet-áttekintésekkel tudja összeegyeztetni. Tőle értesülhetünk például arról, hogy Wass Albert műveit hét idegen nyelvre is fordították, hogy a második világháború után az erdélyi és az összmagyar irodalomnak a köztudatból is messzire száműzött (a kommunista diktatúra által ostobán megbélyegzett) kiválóságáról korábban milyen sokan és elismerően írtak, nyilatkoztak, s hogy például *A funtineli boszorkány* című nagyszabású regényéről mennyire megbecsülően vélekedtek még az értő román kritikusok is. Személyes erdélyi elkötelezettséggel és vallomással, keresztyén és nemzeti erkölcsiséggel, hiteles bölcséleti és esztétikai empátiával, analízis precizitással, eszmei tisztasággal boncolgatja a lírai művek, a regények, az elbeszélések, a novellák s a többi prózai, drámai, esszé-alkotások sokaságának motívumrendszerét (a magyar és az egyetemes mitológikus, archaikus, ősi sámánisztikus szimbólumok, a bőségesen változatos növényi, állati, emberi vagy tárgyi képzetek átvalósult látomásos-metaforikus alakzatait és azok összefüggéseit), akkurátusan veszi számba a hatalmas oeuvre különféle meghatározó, jellegzetes műtípusait, vagy éppen különlegesen sajátos, izgalmasan egyedi produktumait, az egyes darabok külön-külön, de egységesen is jelképes vagy megkapón, megrendítőn intellektuális üzeneteit; alaposan (az indulás zsenyéit is tárgyalva) vizsgálja a költői kibontakozás fejleményeit (köztük a kapcsolódásokat a klasszikus transzilván lírikusok – Áprily Lajos, Reményik Sándor, Tompa László, Dsida Jenő – szuggesztív, expresszív sorsköltészeti téma- és hangulatvilágához, de még Ady sorsszimbolizmusához is), a gondolati, intellektuális, közéleti írásművészet kiterjedésének folyamatait, s az entuziasztikusan átlélesült, pneumatikus, metafizikai ihletettségű kifejezésformák sugallatosságának és erőteljességének művészi hatásformáit. Dokumentatív értéke és felemelő morális, irodalom- és kultúrtörténeti

jelentősége révén Balázs Ildikónak ez a munkája is egyaránt lebilincselő szaktudományos, illetve széles közérdeklődésre is számot tartó könyvremekké minősülhet.

Balázs Ildikó új könyve tehát igazi irodalmi csemege, nagyszerű olvasmány – s egyben nemzeti összetartozástudatunkat, hovatartozásérzetünket példásan szilárdító szakmunka. A reformáció félévezredes jubileumához is ragyogóan illeszkedik: annak a (száztíz éve született, húsz éve elhunyt) írónak a mélyen keresztyén, religiózus világképéről beszél, aki protestáns vétetésű – s a legnemesebb genuin erdélyi tradíciók magas rendű vallási magatartásmintáihoz is rendületlenül igazodó, azokat megújítva megtartó, tág keblűn ökumenikus szellemiségű – nemzeti-keresztyén alapállásával: sokak számára lehet ma is hithű, ékes tanítás. S arra is jó alkalom ez a lélek- és identitás-erősítő könyv, hogy elmélyedjünk az író filozofikus, elmélkedő gondolatainak körében.

„Számomra magyarságom ezt jelenti: mint ember, vérség és lelki alkat szerint egy családdhoz tartozom, s ezt a családot szeretem erényeivel és bűneivel együtt, s javáért munkálkodni életem értelme ezen a földön. Tehát ember vagyok, s ezáltal magyar. Mennél jobban sikerül embernek lennem, annál igazabb, tisztább és termékenyebb lesz magyarságom is (...) egységes a magyarság akkor, ha minden magyar emberebbé lenni igyekszik, hogy ezáltal magyarabbá váljon.” 1940-ben, Észak-Erdély visszacsatolása idején írta Wass Albert ezeket a sorokat a *Nyugatban*; igazolva gondolkodásának humanista beállítottságát, s szentenciaszerű kijelentésének szellemiségével kapcsolódva is azokhoz az íróinkhoz, akik folyamatosan, minden történelmi katalizmán felülemelkedve az erkölcsi nemzeteszme képviselőt hirdették és vállalták. Az emberség és a magyarság – ethosz és ethnosz – feltétlen (hit- és minőségelvű) értékösszefüggését és összeforradását tételező morális nemzetfogalom gnomikusan bölcséleti, aforisztikusan tömör, axiomatikusan megvilágító kikristályosításához Szabó Dezső például (többek között) a következő alaptézisével járult hozzá: „nekem nem magyar, aki élvez, aki kizsákmányol, aki élőködik. Nekem az magyar, aki dolgozik (...) Nekem magyar: az élet nyolc millió verejtékes, szomorú gladiátora”. Ady keserősége („Ember az embertelenségben, / Magyar az űzött magyarságban”) József Attila fohászában folytatódik: „adj emberséget az embernek. / Adj magyarságot a magyarnak”. Németh László így fogalmazott: „mennél mélyebben vagyok magyar, annál igazabban vagyok ember”. Tamási Áron pedig a mély igazságot játékos kedéllyel és humorral színesítve így nyilatkozott: aki „amíg embernek hitvány, magyarnak nem alkalmas”. – S a sort a végtelenségig folytathatnánk: „A mi európai feladatunk: embernek lenni – magyarul” (Makkai Sándor); „mindig magunkért, soha mások ellen” (Dsida Jenő); „a magyarság az én szememben, de a múlt magyarjai szemében is: a nemes gondolkodás és a nemes magatartás” (Veres Péter); „EMBERNEK MAGYART, / MAGYARNAK EMBERIT!” (Utassy József).

A tisztán etikai alapokon nyugvó nemzeteszme természetesen nem nélkülözi az

identitásmegőrzés és a sorsvállalás imperatívuszát, s az önvédelem, a létmegtartó küzdelem evidenciáját sem. Dsida Jenő híres sorai a *Psalmus Hungaricus*ból élesen világítanak rá a védekező önazonosság követelményére, a nehéz, válságos helyzetekben még inkább elháríthatatlan nemzetmegtartó harc szükségességére is: „annak a kezében, kit fegyver szorongat, / a fegyver megdicsőül és ragyogni kezd”. Mert ahogy Széchenyi is mondta: „A mi feladatunk ezekben a rettenetes időkben a világgal szemben az, hogy megtartsunk egy nemzetet a világnak, mert lehet-e ennél nemesebb, nagyobb és szebb feladat?” Hiszen – Adyval szólva – „a magyarság szükség és érték az emberiség s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára”. Ezért – megint Adyt idézve – végső veszedelmkor a nemzet hibáit félre lehet tolni „egy kicsit feledni”, mert „egy fenyegetett fajtát” „bármilyen áron meg kell védeni”. És Wass Albert kilencvenes évekbeli, tehát égetően aktuális felszólítása is ezt nyomatékosítja, emfatikus hevülettel: „Ébredj magyar! / Termőfölded másoknak terem! / Gonosz irányba sodor / ez a megveszekedett új történelem!”

Wass Albert szemlélete, amely koherensen fogja össze az emberiség, a nemzeti helytállás és a megmaradás alapigényeit, szervesen épül tehát bele ebbe a legautentikusabb magyar szellemi hagyományba, a hiteles magyar gondolat sok évszázados vonulatába. Amely a megmaradasküzdelem során mindig egybekapcsolta a lét- és a hitküzdelmet. A transzcendens eszmélkedés kapaszkodót jelentett, s a létharc így szakralizálódott, a hitvallás pedig valóságos történelmi energiává lényegülhetett. Krisztuskövető kereszténység, egyetemes emberi és nemzeti-közösségi identitás: mindez egymástól elválaszthatatlan a bujdosó számára is: „Hontalan vagyok / de valom rendületlenül, hogy Ő az út s az élet / és maradok ez úton, míg csak élek / töretlen hittől ember és magyar” (*Hontalanság hitvallása*). Nem sokkal az után keletkezett ez a himnikus-szózatos költemény, hogy a második világháborús tragédia beteljesedett; „Valahol szörnyű vihar lehetett... / S a viharban egy nemzet elveszett...!” (ahogy a *Záróvers* üzeni). S a magyarság tönkremenetelének minden állomása, a magyarság passiójának összes huszadik századi stációja a kisemberi sorsnyomorúság testközeli mélységperspektívájából vetül elének az 1946-os *Adjátok vissza a hegyeimet!*-ben. Az egyszerű erdélyi erdőpásztor, vadőr elbeszélő-főszereplője e megrendítő krónikás élettörténetnek így summázza (a vádló-követelő lamentáció hevületében) az átélteket – a nagyvilág, a nagypolitika hatalmasaihoz fordulva: „Nézzétek urak: idestova ötven esztendeje már, hogy belerángattatok ebbe a játékba. Játszottatok az én bőrmön háborút és országosztást, ide-oda ajándékoztattatok engem s a hegyeimet, mint ahogy gyermekek ajándékozzák a játékszereket egymásnak. S én ötven esztendeig engedelmesen játszottam nektek mindent, amit csak parancsoltatok: kisebbségi sorsot, megaláztatást és elnyomatást, üldöztetést nyelvem és fajtám miatt, fölszabadulást és katonásdit. Játszottam háborút. Lelkesedést és halálfélelmet, rámenős bátorságot és fejvesztett menekülést, játszottam kétségbeesést, fájdalmat, dühöt, elvesztett hábo-

rút. Játszottam elvesztett otthont és elvesztett családot, csikorgófogú bosszúvágyat és hadifogságot, játszottam hontalan bujdosást, magányos, kóborló farkassorsot az emberi rengetegben... urak, nekem elég volt. Én nem játszom tovább. Adjátok vissza a hegyeimet!”

És mégis, a történelmi magyar sorsvalóság keserű megjelenítése, a magyar nép igaztalan megaláztatásának ez a konkrét és nyers kiábrázolása, ez a nagyvilág figyelmét is felhívó demonstratív és drámai öntanúsítás csak az egyik dimenziója Wass Albert ekkori világlátásának és szemléleti horizontjának. Mert az 1947-es *Rézkönyv* az elvont, parabolikus állatmese, a parasztbibliai látásmóddal is rokonítható biblikus és népmesei parafrázis-történet keretében vet számot az emberiség legáltalánosabb, mitologikus távlatú létproblémáival, a paradicsomi bűn és kiűzetés s a visszatalálást remélő boldogság- és édenkeresés végső kérdéseivel. Hasonlóképpen, mint Tamási Áron ugyancsak ekkoriban született regénye, biblikus, folklorisztikus, filozofikus művészi minőségformákat ötvöző, látomásos-érzékletes hosszú-elbeszélése, a *Zöld ág*. És ez a példázatos fantasztikumtól sem idegenkedő spirituális lényegmegragadó ihletettség itatja át a szintén 1947-es *Kisesszé-füzér*, a Szabó Lőrincet is (*Te meg a világ*) – kontextuálisan mindenképp – asszociáló *Te és a világ* lírai-bölcseleti (olykor szinte prózaversszerű) darabjait. Poétikum és metafizikum, vallás, művészet, bölcsélet, mítosz eredendő és genuin szinkretizmusa, élettanítás, intelem, istendicsérő szakrális igazságkijelentés, morális példabeszéd elmélkedő szövegegyüttesbe sűrített ilyenfajta összetettsége: jellegében, stílusában minden biztonnal összevethető *A teljesség felé* Weöres Sándorának teljesítményével, aki úgyszintén közvetlenül a háború után alkotja meg transzcendentális világképének eme művészi foglatát, tradicionális költészet- és léttanának ezt a felülmúlhatatlan remekművét. Amelyet maga úgy definiál, hogy az „több mint világnézet és kevesebb mint vallás”. És Wass Albert is úgy áll elének egy helyütt, mondván, hogy „én nem vagyok sem filozófus, sem pap”.

„Gondoltál-e már arra, hogy milyen csodálatos a világ? Mennyire egész és mennyire tökéletes minden, amit nem az ember alkotott?” – kezdi a *Te és az Isten* című egyik első eszmefuttatását Wass Albert. Az érzelmi megragadottság, az ámulat, a létáhitat, a csodálat hangján. Az az ősi, örök-archaikus világra-csodálkozás ez, amelyről Arisztotelész így beszél *Metafizikájában*: az emberek, a „legrégibb bölcselkedők”, „most is, meg régen is a csodálkozás következtében kezdtek filozofálni”; „az ember rendszerint azon kezd, hogy csodálkozik, hogy valami úgy van, ahogy van”. De az emberi gondolkodástörténet másik végpontján Martin Heidegger is úgy nyilatkozik, hogy „minden csodák legnagyobb csodája a létező”, és Ludwig Wittgenstein szerint is „nem az a misztikum, hogy *milyen* a világ, hanem az, hogy *van*”. És Dsida Jenő is ezt fejtegeti: „valószínűleg ez a csodálkozó megdöbbenés foghatta el azt az embert, aki legelőször filozofált a világon. A filozófiai gondolkodás – talán a művészi és igazán emberi is – ott kezdődik, amikor a létezőt nem tartjuk olyan magától értetődő

dolognak”; „a csodálkozó felismerésből, a megrázó döbbenetből gyönyörűségeen kínlódo gondolkodás lesz, és megszületik a filozófia”.

„Nézz meg egy virágot” – folytatja Wass Albert (miként Weöresnél is jellegzetes, pontosabban hangsúlyos, nyomatékos ez a szófordulat: „Nézz meg egy kódarabot, egy kalapácsot, egy bokrot, egy paripát, egy embert” – még ha nála mindez elsősorban az organikus, misztikus létegyiségben való összefonódást jelzi is, Wassnál pedig a működőképes teremtettség misztériumát, az isteni eredetű léterő és léteergia megnyilvánulását, kiáradását, emanációját). „A legegyszerűbbet: nézz meg egy hóvirágot. Honnan tudja meg bent a föld alatt, hogy odakint már elment a hó s az ágak könnyező rügyein cinkék hintáznak a napsütésben? Nincs telefonja, rádiója sincsen, mégis értesül arról, hogy mennyire haladt a világ a tavasszal. Hideg föld öleli még a gyökeret, de már megindulnak benne az élet nedvei és moccan a csíra. Felüti kis zöld fejét a nyirkos falevelek alól. Kinő a szár, utána futnak a levelek. Zöldek. A föld nedvei összetalálkoznak a napsugárral és zöldre festik a hajszalereket. Aztán kinyílik a szár, kifeslik a bimbó, előkacag a virág. Kacag. Szinte hallani lehet. Nézd meg jól, milyen szép. Milyen szép és milyen tökéletes. Ember-művész nem alkotott még hozzá foghatót, csak másolt. Egy láthatatlan nagy művész keze dolgozik körülötted. / Néztél vízcseppet mikroszkóp alatt? Mennyi ezer élet nyüzög benne. Egy egész világ. Minden vízcsepp egy világ. Minden világ egy vízcsepp. Önmagáért való zárt egész. A Te szemedben céltalan, mert nem vagy művész. Művész csak egy van ezen a világon, egyetlenegy, aki alkot. Napról-napra, percről-percre, mindig újat és mindig ugyanazt. / Nézd a fát. Nézd a hegyet. Nézd meg a folyót vagy a tengert. És gondold el, hány milliárd vízcsepp van benne, hány milliárd vízcseppbe zárt világ. És aztán gondold a csillagokra. Azokra, amiket ismersz, és azokra, amiket nem ismerhetsz. Tiszta éjszakákon nézz föl az égboltra: olyan éppen, mint a vízcsepp a mikroszkóp alatt. Minden csillag egy élő valami és köztük a Tied, a Föld, talán a legkisebb. Gondold csak el, hány milliárd vízcsepp lehet még ezen az egyen kívül, amit ismersz. / És akkor gondold szájalommal azokra, akik el akarják hitetni Veled, hogy nincs Isten.”

Amit Rudolf Otto a szent, a szentség alap kategóriájaként numinózusnak, illetve hatásában „mysterium tremendum”-nak nevezett (vagy *Esztétikájában* Sík Sándor „sensus Numinis”-nek), az emberi ésszel felfoghatatlan mindenségteremtő szellemi abszolútum nagysága és abszolút intelligenciája: mint borzongató titok és kápráztató csoda jelenik itt is meg. S mint a középkori vagy akár a Dsidára is oly jellemző Szent Ferenc-i felfogásban: a világ mint teremtetett esztétikum, mint univerzális műalkotás is feltétlenül utal a szépség és a létezőtörvény végokára, szubjektum-, vagyis alany-szerű divinális eredetére és megigéző őszállandóságára. Egyszersmind folyamatos és végeérhetetlen alkotóképességére. A meditatív meggyőződés és ráébredés a mikro- és a makrokozmosz harmóniáját, szerkezeti azonosságát és egylényegűségét (paradox izomorfiáját), végtelen és organikus, átlelkesített összefüggésrendjét tudatosítja,

de nem pusztán az egyszerű spekulatív logikára hagyatkozva, hanem hangulatilag fel is dúsítva; vagy úgy is mondhatni, hogy a szubsztanciális kozmikus és metafizikai őstények felismerése a mélyen átélt természetszeretet, sőt természetrajongás, a természetleíró szenvedély és tájélményi érzelmesség dús lelki közegén – s az időtlen toposzok és ősképzetek poétikai hatásformáin keresztül – szűrődik át.

Civilizációkritika, keresztyén (az ember teljes felelősségét átháríthatatlanul vállaló, protestáns jellegű és vétetésű) bünnelfogás (bűntudat és bűnbánat), valamint az eszme-, irodalom- és korstílustörténeti értelemben vett szentimentalizmus és romantika érzületvilága mutatkozik meg abban, ahogyan Wass Albert a gonoszért, a világban bekövetkező rosszért a maga elrugaskodó szabadságát kierőszakoló, bűnbeesett, a teremtettségtől elszakadó embert okolja és kárhóztatja. „Isten művész, aki megalkotta a világok milliárdjait és pillanatról pillanatra újakat alkot. Amit Ő alkotott, azért vállalja a felelősséget.” Az ember viszont elrontja maga körül a környezetet, az életet és testi-lelki békéjét, egészségét. („Ne hidd, hogy a kígyó csábította Ádámot és Évát a Tudás Fájának gyümölcséhez. A falánkság hajtotta oda őket, a kíváncsiság, a mértéktelenség, a nagyravagyás. Az elégedetlenség. Még több kellett, ez volt az egész”; „Az első ember nem tudta még, mi a vagyon. És hiszem, hogy boldog volt mégis”; „nem a társadalmi rendszerek teremteték az embert, hanem Isten. De azt se feledd el, hogy a társadalmi rendszereket nem Isten teremtette, hanem az emberek maguk. Részben uralmi ösztönökből, részben békétlenségéből. A civilizációt pedig kimondottan csak kényelemből és lustaságból.”) S ha van visszaút és esély – a gyűlölködés nélküli becsületre, az egyéniség túltengését korlátozó isten-, ember- és természetszeretetre –, akkor arra Wass Albert felkínálja a maga erkölcsi javaslatait és hitvallását. Például a megértésre és toleranciára: „messzire kerül el azokat, akik aszerint ítélik meg az embert, hogy milyen nyelven beszél. Vagy milyen templomban imádkozik, vagy milyen jelvényt visel a gomblyukában.” Mert az örökkévalóságukban „igazi törvényeket” a „Dolgok Rendje” szabja meg, a fennállásában (szubzisztenciájában) és hiparchológiai eternitásában befolyásolhatatlan világtörvény, amely éppen nem a pusztítást, hanem a jót, a tisztát, az élhető határozza meg. A vágyakat is eszerint kell „okos és jó kertész”-ként nyelni, felügyelni, „dudvától”, „gyomtól” óvni. Weöres Sándor ajánlata is a vágyak „idomítására” – megszelídítésére, megzabolázására, kézben tartására –, és persze nem kiirtására vonatkozik. „Ha vágyaidat megszelídítet: igába foghatod őket és sárkányokkal szánthatsz és vethetsz”; „Ha meglátod egyik-másik szörnyedet, ne irtózz és ne ijedj és ne hazudj önmagadnak, inkább örülj, hogy felismerted; gondold, mert könnyen szelidül és derék háziállat lesz belőle” – írja. És Wassnál is – noha nála inkább moralizáló felhanggal és mondanivalóval (és konkrét szemléletességgel) – ez olvasható (az „állatról, aki benned él”): „A kulturált ember uralkodik önmaga fölött és úgy bánik indulataival, mint a házőrző kutyákkal: időnként elengedi őket, de csak a kerítésen belül és csakis olyankor, ha tolvaj kerülgeti kertjét.”

Szegénység és gazdagság így nem külsődlegesen mérhető fogalmakká minősülnek. Akinek van öröme az életben, az gazdag, akinek nincs, az szegény. S ez a mégoly egyszerűsített kultúrkritikai, naiv történelemfilozófiai tézis vagy „aranykor-elmélet” ugyancsak kapcsolódik a harmincas évek szemléletvilágához, Hamvastól, Várkonyitól Kodolányiig sokakhoz, akik természetesen hatalmas teoretikus és műveltséganyag birtokában és tudatában fejtegették hasonló lényegvalóságra vonatkozó alap gondolataikat. S felbukkan Wassnál a *Nyugat*-nemzedékből ismerős vendégléte-metaphora is: „Vendég vagy a világban és ez a világ szép vendégfogadó.” A fa időn túli helytállásáról, a vihart is túlélő megmaradásáról pedig olyan hangulati mozzanatok villant fel, amelyek árnyalatosan (a két háború közötti erdélyi magyar irodalomban) a transzilvánista hegyi fenyő sorsjelképiségében, szimbólumrendszerében bontakoztak ki (csak jelzészzerű példa lehet erre Tompa László jellegadó nagy költeménye, a *Magányos fenyő* vagy magának Wass Albertnek a verseskötete, a *Fenyő a hegytetőn* és annak vezérverse, nyitódarabja), illetve olyan megérzéseket idéz fel, amely atmoszférikus sejtelemformák elsősorban talán Hamvas Béla *Fák* című megrendítően gyönyörű esszéjéből váltak emlékezetessé.

S aztán a tapintat, a kulturáltság, az együttérzés mind olyan értékminőség Wass Albertnél, amely visszaszoríthatja az erőszakos önzés, a marakodás, a háborúskodás világrkízist keltő készteéseit. Az emberiesség és a testvériesség kiterjedhet minden teremtett létezőre: „Testvéred a világ. Öcséd a nyúl, húgod a margaréta.” S ebből következik a valódi szabadság is: amely nem az, „hogyan úgy élhetsz, mint egy diktátor és kedved szerint érvényesítheted a benned felgyülemlett gyűlöletet. Szabadság az, hogy nincs diktátor fölötted más, csak a Teremtő Rend. És hogy a gyűlölet ellen megvédelmezheted magadat a szeretettel.” S a világtól egzisztenciális magára utaltságában sem elidegeníthető ember számára a transzcendencia, a természet és a szeretetérzés (az elemi, vitális örömszerzés, a mindenkori élet- és reményelvűség, az átszellemült mindenségtisztelet) biztonsága pedig megadhatja az otthonteremtés lehetőségét – akárhol is. Mert „ahol otthon vagy, az az otthon”. „Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” – tudjuk Tamási Árontól. S ez a „valahol” Wass Albert számára több mint fél évszázadig nem a szülőföldet jelentette. Abban bízott – a *Te és a világ* tanúsága szerint is –, hogy lélek és világ otthonos harmóniája mindig létrehozható, ha annak az alapja az otthonérzést megteremtő értékfenntartó emberség. Némiképpen megelőlegezve az újabb erdélyi irodalomban (Balla Zsófiától Szócs Gézáig) kijegecesedő másik szállóige tartalmát: „ahogyan élek, az a hazám”.

Talán ennyiből is kitetszik, hogy Wass Albert írásművészetének minden rétege folyamatos újraértelmezésre és értékelésre sarkallhatja az utókort, s hogy gondolkodásának gyökerei és fő vetületei milyen szervesen illeszkednek a magyar irodalom legnemesebb tradíciói közé.

Vitéz Ferenc

Palimpszeszt és kiegészítések Kölcsey Ferenc Versenyemlékek soraira

(1833; 2018 – Csontos János, a *Para* költőjének emlékére)

I.

Bátorság ad erőt, pályán a gyáva hanyatlik:

Bátran lépj, hogy utóbb rény koszorúzza fejed.

S míg a valóság szörnyedt, szürke palástja kifoszlik,
szél nyög a lépted alatt, s zengi az ég a neved.

II.

Szállj versenyre, magyar; s fog kelni körüléd az élet.

„Vésd kebeledbe”: hazád minden előtt neked itt van,
hol a nyelved, és hol a dolgos szívben a fények
bújják szép egeid. – S gyógyulnak sebeid.

III.

Messze tekints. A pálya kicsiny; túl rajta nagyobb vár.

Tántorítatlan szívvel a költő napba szökő szár:

dörgeteg égen is úr – kéklik az alkony-azúr,
„végtelen álma borong” –, s hull, aki ellene ront.

IV.

Minden pálya dicső, ha belőle hazádra derül fény.

Nem teheted te se' másként:

szól a dalod kusza lombban;

állsz a hajón kapitányként;

őrzöd a fényt a toronyban;

ébred a föld – te magot vetsz

mormota bánatok ellen;

szívedhez közel engedsz,

s elhal a könny a szemekben;

ébredezik puha szellő –

hajnali csöndre vadászol;

két kezed ága, ha felnőtt,